

Právní aspekty v psychiatrii

Psychiatrie jako lékařský obor pracuje s pacienty, jejichž schopnost samostatně rozhodovat, chránit vlastní práva nebo poskytovat informovaný souhlas může být z důvodu duševní poruchy významně snížena. Z tohoto důvodu je psychiatrická péče zvláště citlivá z hlediska práva, zejména lidských práv, ochrany důstojnosti, a současně i odpovědnosti lékaře.

Psychiatrická praxe se opírá o několik základních právních předpisů:

- **Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách (ZZS)** – stanovuje podmínky poskytování zdravotních služeb, práva a povinnosti pacientů a poskytovatelů, pravidla pro dokumentaci, informovaný souhlas, hospitalizaci aj.
- **Občanský zákoník č. 89/2012 Sb. (NOZ)** – upravuje právní osobnost, svéprávnost, právní jednání, zastoupení, opatrovnictví a další instituty důležité při snížené způsobilosti k právním úkonům.
- **Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (zákon o zvláštních řízeních soudních)** – upravuje např. řízení o omezení svéprávnosti, o nedobrovolné hospitalizaci aj.
- **Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. a trestní řád (TZ)** – specifikují pojmy přičetnosti, ochranného léčení, zabezpečovací detence, pravidla znaleckého posuzování apod.
- **Vyhláška č. 277/2004 Sb. (o zdravotní způsobilosti k řízení) (Vyhláška)** – obsahuje seznam duševních poruch vylučujících nebo podmiňujících způsobilost řídit motorová vozidla.

Práva a povinnosti pacienta

Práva pacienta

- Zdravotní služby poskytované s jeho **svobodným a informovaným souhlasem**, s výjimkami stanovenými zákonem
- **Důstojné zacházení** (respektování soukromí, úctu k lidské důstojnosti a individualitě)
- **Informace** o svém zdravotním stavu, navržených výkonech, alternativách léčby, rizicích a ceně péče
- Přítomnost blízké osoby, odmítnutí přítomnosti konkrétní osoby (např. studenta nebo praktikanta)
- Duchovní péči, tlumočnicka nebo asistenčního psa, pokud je to relevantní (např. u osob se zrakovým postižením)
- Přístup k vlastní zdravotnické dokumentaci a právo určovat, kdo může být informován
 - Pacient **se může vzdát práva být informován** – vždy písemně

Povinnosti pacienta

- Prokázat svou totožnost.
- Informovat lékaře o svém zdravotním stavu, lécích, alergiích, návykových látkách apod.
- Spolupracovat při poskytování péče, dodržovat léčebný režim a pokyny zdravotnických pracovníků.
- Řídit se vnitřním řádem zařízení, neohrožovat zdraví jiných osob ani chod pracoviště.

Každé lůžkové zařízení je povinno mít **vnitřní řád**, který může upravovat některá specifická pravidla

provozu:

- Může omezit práva pacientů (např. přítomnost asistenčního psa, zákaz návštěv).
- Může stanovit pravidla pro bezpečnost: zákaz nošení zbraní, konzumace alkoholu či psychotropních látek, povinnost respektovat personál.
- Pacient je povinen se jím řídit – pokud s poskytováním zdravotních služeb vyslovil souhlas

Odmítnutí péče a negativní reverz

Pokud pacient odmítá péči, která **není neodkladná a k jejímuž poskytnutí je třeba souhlas**, musí být opakovaně informován o důsledcích takového rozhodnutí – zejména pokud **může dojít k vážnému poškození zdraví nebo ohrožení života**. Pokud nadále odmítá, podepisuje tzv. **negativní reverz - písemné prohlášení o odmítnutí péče**. Jestliže odmítne podepsat, lékař tuto skutečnost zaznamená a reverz podepíše svědek.

Zdravotní služby bez souhlasu ZZS umožňuje v konkrétních případech poskytnout zdravotní službu i bez souhlasu pacienta, např.:

- v případě ohrožení života nebo vážného poškození zdraví
- není-li pacient schopen právně jednat, a není možné získat souhlas zákonného zástupce
- v případě duševní poruchy, která vede k ohrožení sebe nebo okolí

V takových situacích může dojít k:

- nedobrovolné hospitalizaci
- použití omezovacích prostředků
- nucené medikaci

Hospitalizace bez souhlasu pacienta (DETENCE)

Podmínky nedobrovolné hospitalizace (§ 38 ZZS)

Pacienta lze hospitalizovat bez jeho souhlasu, pokud:

- bezprostředně a závažně **ohrožuje** sebe nebo své okolí a jeví známky duševní poruchy, kvůli které odmítá nezbytnou péči
- je pod vlivem návykových látek a vyžaduje zdravotní péči
- není schopen dát souhlas, a přitom je péče nezbytná

Taková hospitalizace **musí být do 24 hodin oznámena soudu**, který do 7 dnů rozhodne, zda bylo přijetí oprávněné. Řízení se řídí zákonem č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Soudní přezkum pobytu v ústavu (§ 66–70 zákona č. 292/2013 Sb.)

- Pokud by měl oprávněný nedobrovolný pobyt překročit **3 měsíce** musí soud rozhodnout o oprávněnosti dalšího držení a o jeho trvání (max. 1 rok)

- Soud jmenuje nezávislého znalce (v oboru psychiatrie), který nepracuje v zařízení, kde je pacient hospitalizován, probíhá dokazování (výslech ošetřujícího lékaře, nahlédnutí do zdravotní dokumentace)
- Soud pacienta vyslechne, pokud to není v rozporu s jeho zdravotním stavem
- Pokud pacient mezitím podepíše souhlas nebo je propuštěn, řízení se zastavuje, pokud pacient do 2 týdnů netrvá na projednání

Omezovací prostředky

(§ 39 ZZS)

Omezovací prostředky lze použít pouze k odvrácení **bezprostředního ohrožení zdraví či bezpečnosti**, a to **po nejkratší možné dobu**.

Povolené omezovací prostředky:

- fyzický úchop
- kurty
- izolovaná uzamčená místnost
- parenterálně podaná medikace (uklidňující injekce), pokud nejde o léčbu na žádost nebo pravidelnou léčbu
- síťové lůžko
- ochranný kabátek

Každé použití se musí zaznamenat do zdravotnické dokumentace. Pacient nebo jeho zástupce musí být informován o důvodech.

Síťová lůžka a ochranné kabátky se prakticky již k omezení pacientů nepoužívají

Svéprávnost a její omezení

- **Právní osobnost** = způsobilost mít práva a povinnosti.
- **Svéprávnost** = způsobilost nabývat pro sebe práva a zavazovat se k povinnostem.
- Každý člověk má právní osobnost a svéprávnost od narození (resp. zletilosti); **nelze se jich vzdát**.

Omezení svéprávnosti (NOZ (§ 55–65 a násl.))

Transformace po roce 2014: již nelze právně osobu zcela zbavit svéprávnosti, lze pouze omezit v jasně stanovených a vyjmenovaných oblastech

- Soud může svéprávnost omezit pouze na dobu max. 3 let, pokud hrozí závažná újma a nelze ji odvrátit mírnějším opatřením.
- Omezení musí být konkrétní – soud vymezí rozsah i oblast, kde omezení platí (Člověka nelze

např. zbavit volebního práva, pokud soud nevysvětlí, jak by mu účast ve volbách mohla způsobit újmu)

- Soud jmenuje opatrovníka:
 - musí zohlednit přání posuzovaného
 - nesmí jmenovat osobu se střetem zájmů nebo napojením na zařízení, kde osoba pobývá.

Rozhodnutí o omezení nezbavuje člověka běžné právní způsobilosti (např. nakupovat jídlo, cestovat apod.).

Řízení o svéprávnosti (zákon č. 292/2013 Sb.)

- Návrh může podat i zdravotnické zařízení.
- Soud může uložit předložení lékařské zprávy nebo jmenovat znalce.
- Soud musí osobu vidět naživo, a pokud to okolnosti dovolují, také vyslechnout.
- V odůvodněných případech lze osobu na návrh znalce vyšetřovat až 4 týdny v ústavu.

Posuzování platnosti právního jednání

Psychiatři jsou často přizváni k tzv. „psychiatrickým exhumacím“, tedy retrospektivnímu posuzování platnosti právního úkonu zemřelé osoby (např. závěť, darovací smlouva).

Posuzuje se, zda:

- měla daná osoba v době právního jednání duševní poruchu
- tato porucha zcela vymizela rozpoznávací nebo ovládací schopnost (snížení nestačí)
- nešlo pouze o běžný afekt, rozrušení či stres – ty nejsou duševní poruchou.
- Zásadní pravidlo: **presumpce duševního zdraví** – pokud není porucha jednoznačně prokázána, nelze automaticky usuzovat na neplatnost právního jednání.

Psychiatrie a trestní řízení

- Trestní řízení probíhá ve fázích:
 - přípravné řízení – osoba je „podezřelá“
 - po sdělení obvinění – „obviněný“
 - po podání obžaloby – „obžalovaný“
 - po pravomocném rozsudku – „odsouzený“
- Oběť trestného činu je označována jako **poškozený**, často je zároveň i **svědkem**.
- **Orgány činné v trestním řízení (OČTŘ)**
 - policie
 - státní zastupitelství
 - soudy

Příčetnost a její posuzování

- **Nepříčetnost (§ 26 TZ)**: pokud pachatel kvůli duševní poruše v době činu **nebyl schopen rozpoznat** protiprávnost svého jednání nebo **nebyl schopen svoje jednání ovládat**, není trestně odpovědný.

- **Snížená přičetnost** (§ 27 TZ): pokud byly tyto rozpoznávací a ovládací schopnosti výrazně, ale ne zcela narušeny, pachatel je trestně odpovědný, ale tato skutečnost je polehčující okolností.

Duševní porucha je právně definovaná v § 123 TZ.

Nepatří sem:

- silné rozrušení
- afekt
- premenstruační tenze
- stres

Afekt sám o sobě není porucha – výjimkou je tzv. patický afekt, který zahrnuje kvalitativní poruchu vědomí.

Rozhodnutí o přičetnosti je výlučně záležitostí OČTŘ, a to **na základě znaleckého posudku** v konkrétní trestní věci. Omezení svéprávnosti samo o sobě nemá právní váhu pro otázku přičetnosti.

Psychiatři jako znalci v trestním řízení posuzují:

- **duševní stav** obviněného (přičetnost, schopnost účasti na řízení)
- **nebezpečnost** (pro účely ochranných opatření)
- **schopnost výkonu trestu** (např. schopnost chápat a snášet výkon trestu odnětí svobody)
- **věrohodnost výpovědi poškozeného**, zejména u hodnocení závažné psychické újmy

Znalci mohou být jmenováni soudem, ale i přizváni stranou řízení (tzv. privátní znalecký posudek). Pokud je formálně správný, má stejnou důkazní hodnotu jako posudek soudní.

Soud může na návrh státního zástupce či z vlastního podnětu nařídít **pozorování duševního stavu v ústavním zařízení**, (to se provádí cestou nedobrovolné hospitalizace v zařízení) např. pokud:

- obviněný nespolupracuje se znalcem
- existuje podezření na simulaci nebo agravaci
- běžné vyšetření nestačí

Pozorování trvá maximálně 2 měsíce.

Ochranná opatření

Ochranné léčení (§ 99 TZ)

Může být uloženo:

- pachatelům trestních činů s duševní poruchou
- i v případě nepřičetnosti (čin „jinak trestný“)
- v ambulantní nebo ústavní formě

Cílem je **zabránit opakování trestné činnosti** a **léčit duševní poruchu**. U závislých osob (alkohol, drogy) lze léčbu ukončit i tehdy, není-li naděje na zlepšení – tj. léčba je neúčelná. Jinak lze ukončit, pokud pomine nebezpečnost pobytu na svobodě (vysoké riziko opakování protiprávního jednání).

Zabezpečovací detence (§ 100 TZ)

Přísnější než ochranné léčení. Lze ji uložit:

- u nepřičetných pachatelů, kteří spáchali **zvláště závažný zločin** (sazba alespoň 10 let)
- u osob se sníženou přičetností, které spáchaly zločin s trestní sazbou nad 5 let
- u recidivistů závislých na návykových látkách, kteří se dopustili závažného činu **opakovaně**
- pokud **ochranné léčení selhává**:
 - pacient utíká z ústavu
 - používá násilí vůči personálu
 - odmítá léčbu nebo se k ní staví negativně.

Podmíněné propuštění z výkonu trestu (§ 88 TZ)

Po uplynutí části trestu může být pachatel podmíněně propuštěn, pokud:

- plnil své povinnosti ve výkonu trestu
- prokázal polepšení
- lze od něj očekávat řádný život

Psychiatři zde hodnotí především riziko recidivy, stav léčby, možnosti resocializace a případnou potřebu dalšího ochranného opatření (např. ambulantního léčení).

Oznamovací a překážecí povinnost zdravotníků

Povinnost přezazit trestný čin (§ 367 TZ)

Zdravotník, včetně psychiatra nebo psychologa, je trestně odpovědný, pokud: se **hodnověrným způsobem dozví**, že jiný **připravuje nebo páchá závažný trestný čin a nepřezazí jej nebo neoznámí včas** státnímu zástupci nebo policii. Na oznámení stačí odůvodněná obava, není nutné mít důkazy.

Povinnost přezazit trestní čin se týká těchto trestních činů:

- vražda
- těžké ublížení na zdraví
- mučení
- znásilnění
- týrání svěřené osoby (dítě, senior, osoba s hendikepou)
- výroba a prodej ilegálních drog
- obchodování s lidmi
- omezení osobní svobody
- loupež (probíhá pod pohrůžkou násilí)

Povinnost oznámit trestný čin (§ 368 TZ)

Tato povinnost vzniká, když se zdravotník dozví, že **trestný čin již byl spáchán**.

Týká se pouze vybraných závažných činů:

- vražda
- těžké ublížení na zdraví

- zbavení osobní svobody
- týrání svěřené osoby
- výroba dětské pornografie

Výjimky z povinnosti:

- zpovědní tajemství (kněží)
- advokáti při výkonu profese
- situace, kdy by oznámení vystavilo oznamovatele nebo jeho osobu blízkou nebezpečí újmy nebo trestního stíhání.

Zdravotníci tuto výjimku nemají – nesplnění povinnosti je trestným činem!

Prakticky je situace nejasná, neboť zdravotník nemá pravomoc kvalifikovat trestný čin, a proto se doporučuje v pochybnostech raději oznámit. **Zejména platí povinnost oznámit zneužívání, týrání nebo zanedbávání dítěte příslušnému obecnímu úřadu.**

Zvláštní pozornost si zaslouží oznámení úplatku – podle trestního zákoníku **nestačí úplatek odmítnout, je třeba jej oznámit.**

Zdravotní způsobilost k řízení motorových vozidel

Zdravotníci mají **zákonnou povinnost informovat příslušný obecní úřad, pokud zjistí, že pacient není zdravotně způsobilý k řízení motorových vozidel.** Vyhláška č. 277/2004 Sb. (v platném znění)

Vyhláška stanovuje:

- seznam duševních poruch vylučujících způsobilost k řízení (např. demence, psychotické poruchy, poruchy osobnosti, vývojové poruchy)
- poruchy podmiňující způsobilost – zde je nutné odborné posouzení psychiatrem (např. úzkostné poruchy, poruchy nálady apod.)
- **pravidla pro osoby se závislostí na návykových látkách**

VIII. Nemoci, vady nebo stavy způsobené škodlivým užíváním psychoaktivních látek včetně alkoholu a psychoaktivních léčiv vylučující nebo podmiňující zdravotní způsobilost k řízení motorových vozidel

skupina 1 a 2

1. Zdravotní **způsobilost k řízení motorových vozidel je vyloučena** u žadatele nebo řidiče, který

- **je závislý** na požívání psychoaktivních látek včetně alkoholu, psychoaktivních léčiv nebo jejich kombinací
- pravidelně **zneužívá** psychoaktivní látky, psychoaktivní léčiva nebo jejich kombinace
- **není schopen vzdát se** požívání alkoholu tak, aby nebyla ovlivněna schopnost řídit motorové vozidlo (§ 84 odst. 3 zákona) nebo

- pravidelně **užívá psychoaktivní látky** nebo psychoaktivní léčiva, jejichž účinek nebo jejich kombinace může snížit schopnost bezpečně řídit motorové vozidlo, a to **v takovém množství, které má negativní vliv na jeho řízení.**

2. Zdravotní způsobilost k řízení motorových vozidel žadatele nebo řidiče

- který byl shledán nezpůsobilým k řízení motorových vozidel z důvodu své závislosti na požívání psychoaktivních látek včetně alkoholu, psychoaktivních léčiv nebo jejich kombinací, nebo z důvodu neschopnosti vzdát se vlivu psychoaktivních látek včetně alkoholu, psychoaktivních léčiv nebo jejich kombinací při řízení, **je podmíněna bezpečným abstinenčním obdobím**; za bezpečné abstinenční období se považuje **nezpochybněná důsledná a trvalá abstinence**, jejíž prokázání vyplývá ze závěrů učiněných příslušným odborným lékařem a jejíž minimální délka činí **6 měsíců** a její další trvání je posouzeno ošetřujícím lékařem, nebo
- u kterého byly zjištěny opakované akutní intoxikace v anamnéze, lze uznat pouze na základě závěrů odborného vyšetření.

Pravidelná lékařská kontrola je podmínkou zdravotní způsobilosti vždy.

- Pacient se musí podrobit odbornému vyšetření, pokud to vyžaduje posuzující lékař (jedná se o praktického lékaře). **Nepodrobení se = automaticky nezpůsobilý.**

From:

<https://imagined.site/uni/ppa/> - Psychiatrie pro adiktology

Permanent link:

https://imagined.site/uni/ppa/doku.php?id=pravni_aspekty_psychiatrie&rev=1746531364

Last update: **2025/05/06 11:36**

